

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА:

***минуле, сучасне,
шляхи розвитку***

Збірник наукових праць

*Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету*

Випуск 7

ББК 63.3(4Укр) -7
У45
УДК 94(477)

Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: Наук. зап. Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 7. – Рівне: РДГУ, 2002. – 130 с.

У збірнику вміщено статті науковців вищих навчальних закладів та музейних установ переважно Рівненщини, присвячені розгляду історико-мистецької проблематики західноукраїнських теренів. Певна частина матеріалу висвітлює різнобічні грані музичного мистецтва.

Для науковців, студентів, аспірантів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історико-мистецькою проблематикою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Виткалов В.Г.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Арцишевський Р.А.	– доктор мистецтвознавства, професор (Луцьк)
Афанасьєв Ю.Л.	– доктор філософських наук, професор (Київ)
Баканурський А.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Одеса)
Бондарчук Я.В.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Острог)
Захарчук-Чугай Р.В.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Іваницький А.І.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Ільченко О.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Кияновська Л.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Овсійчук В.А.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Прокопович Т.Ю.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Рівне)
Ричков П.А.	– доктор архітектури, професор (Рівне)
Смирнова Т.Б.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Рівне)
Станішевський Ю.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Троян С.С.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Федорук О.К.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Упорядник тому: проф. **Виткалов В.Г.**

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 28 листопада 2002 р.)

Збірник зареєстрований Президією ВАК України як фахове видання з проблем мистецтвознавства (постанова №2409/2 від 9.02.2000 р.).

ISBN 966–602–053–X

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2002

У статті викладено теорію і практику формування навичок композиторської творчості студентів у процесі освоєння фахових музичних дисциплін. Проаналізовано наукову літературу з досліджуваної проблеми, розкрито зміст формування навичок композиторської творчості у структурі музично-творчої діяльності. На цій основі викладено, наукове розуміння поняття навичок композиторської творчості.

Визначено стан сформованості навичок композиторської творчості.

Summary

The article deals with the peculiarities of developing compositional creative skills of students at musical departments of Pedagogical higher educational institutions, while mastering professional musical subjects. The author carries out the theoretical analysis of special literature on the problem under investigation, describes the specific features and principles of developing compositional creative skills as a component of student's musical creative activity. On this basis he reveals his scientific approach to the conception of the compositional creative skills. The author also researches the conditions of development of student's musical creative skills in the system of higher education.

УДК 374.28 (477.81)

В.Г. Виткалов, Я.М. Мельник, Г.Д. Борейко

УСТАНОВИ КУЛЬТУРИ І ОСВІТЯНСЬКА МЕРЕЖА: ТЕНДЕНЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНЩИНИ)

Сучасний стан розвитку України вимагає посиленої уваги до ситуації, що склалася в її духовному житті. Адже падіння добробуту значної частини населення і пов'язані з цим негативні тенденції у суспільстві призводять до зростання злочинності, занепаду моралі і, загалом, духовної культури переважно молодого покоління.

Майбутнє завжди належить молоді. І від того, якою зростає ця молодь, які цінності сповідує, чим заповнює свій вільний час, залежить наше просування на шляху до стабільності країни.

Не останнє місце серед осередків, покликаних впливати на рівень духовної культури усіх соціально-демографічних груп суспільства, зокрема й молоді, посідають заклади культури. Що ж являє собою сучасна мережа, яким чином вона розв'язує покладені на неї проблеми?

Аналіз статистичної звітності засвідчує, що 24,9% клубних установ України розміщено на сьогодні у пристосованих для цього приміщеннях. На Рівненщині таких закладів 21,5 % [1], на Волині - 20,8 [2]%. 32% (на Рівненщині) і 38% (на Волині) потребують капітального ремонту (в Україні таких закладів 30,5%). 10,1% та, відповідно, 17,2% знаходяться в аварійному стані й проводити там будь-які заходи є проблематично. Інакше кажучи, більше половини усіх установ культури мають малопродуктивні умови для роботи [1].

На 100 клубів у державі припадає в середньому один магнітофон, на два заклади - один телевизор тощо. Обладнані такою технікою установи не в змозі надавати послуги на рівні не лише зарубіжних центрів дозвілля, але й навіть скласти конкуренцію існуючим відеосалонам із дуже сумнівним репертуаром [3]. Тож цілком природно, що з розвитком держави, все гостріше постає питання щодо самого факту існування цих осередків (в аналогічній ситуації опинилася й мережа навчальних закладів, що забезпечувала функціонування культурної сфери - мова йде про училища культури та т.зв. інститути мистецтв).

На Волині лише за 1997-1998 рр. закрито 99 клубів і 82 бібліотеки [2], на Рівненщині за останні 6 років закрито лише 58 клубів. За цей же час у клубній мережі припинили свою роботу 912 клубних об'єднань, 719 колективів художньої самодіяльності і, загалом, перестали відвідувати ці форми близько 7 тисяч учасників [1]. Однак на Рівненщині, як і в Україні загалом, масове закриття клубів та бібліотек, здається, припинилося, чи принаймні значно

уповільнилося.

Це, правда, стосується в основному сільської місцевості, адже районні та міські будинки культури функціонують більш-менш успішно, оскільки часто виконують функції концертного майданчика, або здають свої приміщення під усілякі кафе, офіси тощо й мають за це необхідні кошти [4].

Найпростішим аргументом щодо такого стану є фінансування мережі. Статистика це засвідчує: якщо протягом 2001 р. загалом було витрачено 453,25 тис. грн. на утримання 706 установ культури (!), то з цієї суми лише на придбання сценічних костюмів та взуття учасникам художньої самодіяльності було використано понад 184 тис., на придбання музичних інструментів - 15 тис., одяг для сцени - 17,6 тис. [1], тобто загальні витрати, пов'язані з забезпеченням функціонування колективів художньої самодіяльності, становлять понад 301 тис. грн. і перевищують 66% від усіх витрат.

Не менш цікавою є й інша статистика. Аналіз обсягу реалізації платних послуг установами культури у згаданий період засвідчив, що загалом клуби одержали 231,7 тис. грн. прибутку за рік, у т.ч. на селі - 139,6 тис. грн [1]. В основному це кошти від проведення розважальних заходів - дискотек і, частково, - оренди приміщень. Отже, помітний певний дисбаланс: держава витрачає кошти на розвиток художньої творчості населення у її традиційному варіанті, а економічного ефекту фактично не має.

Використання коштів на обладнання самих установ, забезпечення їх необхідною матеріально - технічною базою становить, відповідно, 102,6 тис. грн. Сюди віднесено кошти, витрачені на придбання: комп'ютерів - 45,5 тис. грн.; звукопідсилюючої апаратури - 20,7 тис. грн.; магнітофонів - 20,7 тис. грн.; Yamaha - 15,7 тис. грн [1], що загалом втричі менше, ніж на фінансову підтримку колективів художньої самодіяльності, хоча економічний ефект клубу приносить саме освітньо-розважальний комплекс. Зрозуміло, що не все у сфері дозвілля можна і потрібно організувати, сподіваючись на прибуток, проте є тут над чим поміркувати і керівникам клубів, і керівництву галузі.

При цьому слід пам'ятати, що зазначена тенденція зберігалася і в попередню добу, і зараз на концерти колективів художньої самодіяльності приходить незначна частка потенційних відвідувачів, та й на концерти ці колективи запрошують також не часто. То, може, кошти, зароблені закладом краще спрямовувати не на підтримку відмираючих жанрів художньої культури, а на забезпечення цих установ комп'ютерами, створивши при цих закладах школи, курси для ліквідації комп'ютерної безграмотності серед школярів (як це вже робиться у багатьох містах), що значною мірою вплине на якість навчання останніх.

Ще одним напрямом пошуку збереження мережі могло б стати об'єднання коштів райвідділів культури з іншими зацікавленими установами і відкриття при клубах різноманітних кафе, відділень продажу періодичної преси, лотереї тощо, що також дасть можливість перетворити клуби на своєрідні мобільні центри спілкування, дуже подібні до клубів РУХ у Польщі, чи народних читалень у Болгарії.

Установи культури відійшли від популяризації здобутків у своєму місті (районі), перестали виконувати лише їм притаманну інформаційно-коментаторську функцію, у реалізації якої вони також могли бути цікавими населенню й місцевим органам влади. Адже сьогодні, як відзначають дослідники, держава поки що підтримує традиційні масові заклади культури, але й для неї залишається невизначеним, як довго і в ім'я чого потрібно зберігати стандартизовану мережу цих осередків, які не враховують у своїй діяльності змін у політичній, соціальній, економічній сферах, а заклопотані переважно проблемами самозбереження. У сучасних умовах для культурно-дозвільницької сфери важливою є принципова зміна концептуального підходу у відносинах між державою і особистістю. Інакше кажучи, держава повинна лише створити правові, економічні, соціальні умови вільної життєдіяльності людини для розвитку ініціативи і творчості в соціально-культурній сфері. І за таким концептуальним підходом має бути переглянута вся система організації культурно-дозвільницької сфери і система її кадрового забезпечення.

Практичні кроки на шляху її здійснення можуть передбачати:

- забезпечення або ж відтворення значущих культурно-дозвільницьких об'єктів, що вже склалися;
- в політичну, фінансову і технічну підтримку тих сил, які позитивно впливають на зміну культурно-дозвільницької сфери;
- ініціація нововведень, що мають культурно-дозвільницьку спрямованість тощо.

Але повернімося до розгляду стану справ у дозвільницькій мережі Рівненщини.

Чи не основною причиною погіршення якості роботи клубних закладів, падіння інтересу до них серед населення є те, що переважна більшість фахівців цих закладів задіяна лише частково на основній роботі - від 0,25 до 0,5 ставки. В окремих, найбільш «вразливих» районах ситуація представлена таким чином: якщо у Березнівському, Володимирецькому, Дубровицькому, Корецькому, Костопільському районах функціонують, відповідно, 54, 62, 63, 60, 69 клубних установ, то на повну ставку в них задіяні лише по декілька співробітників, зокрема, відповідно до вищеназваних районів – 8, 8, 6, 5, 7, або в середньому на 10 закладів припадає одна особа, що працює на повну ставку. Якщо ж взяти до уваги, що на повну ставку зарахований переважно директор, то чекати ефективності від таких закладів годі. У містах ситуація дещо ліпша, проте і тут особливих успіхів не помітно.

А загалом по області на 1076 посадах у клубних і майже 1000 - у бібліотечних установах задіяно, відповідно, 282 та 306 осіб [1].

Тому нам залишається лише подякувати тій невеликій групі ентузіастів, яка, отримуючи мізерну платню, що в декілька десятків разів нижча прожиткового мінімуму, організовує роботу хороших, інструментальних, чи будь-яких інших гуртків і підтримує в робочому стані саме приміщення клубу.

І все ж попри зазначені вище проблеми, клубна мережа Рівненщини, як і загалом усієї України збережена, хоча й функціонує неефективно. І причиною цього вважати лише економічний чинник було б некоректно. Адже цей же економічний чинник зовсім не впливає на відвідування численних барів, кафе та ресторанів, які, як відомо, не потерпають від нестачі бажаючих провести там свій вільний час. І не відсутність розмаїтих культурних запитів у населення негативно впливає на відвідування установ культури. Хоча економічні проблеми, безперечно, варті уваги.

Неефективність діяльності установ культури криється головним чином у невмінні фахівців налагодити справу. І це найголовніше.

Розглянемо окреслену вище проблему більш детально.

Складність ситуації полягає в тому, що у скрутному становищі перебуває й мережа навчальних закладів, покликаних забезпечувати функціонування сфери дозвілля. І якщо протягом 80-літньої історії свого існування вони забезпечували, серед інших, і політичний імідж держави, то з розпадом СРСР інститути культури, втративши необхідність й надалі підтримувати політичний імідж, ніяк не можуть знайти свого місця у сфері духовної культури та в системі освіти. Це стосується й училищ культури, що отримали дещо іншу назву - училища культури і мистецтв, не змінившись анітрохи за суттю.

На сьогодні система підготовки кадрів у цій галузі не впливає з реальних потреб суспільства. Відсутня перспективно розпланована система дій Міністерства культури і мистецтв та його підрозділів на місцях з цієї проблеми. Зараз ніхто не володіє інформацією щодо того, який спеціаліст повинен прийти завтра, через 5-10 років у сферу дозвілля, чим він там повинен займатися, скільки таких фахівців необхідно підготувати. Не існує більш-менш реальних даних про те, скільки і в якому році потрібно навіть тих спеціалістів, що нині готуються в наших вищих та середніх спеціальних художніх закладах. Як результат - профільна освіта, зокрема сільських працівників культури в більшості областей не перевищує 50%, а вища - лише 10%. Характерною тенденцією для України є незакріпленість кадрів, які готують ВНЗ, їх перенасиченість у містах і майже повна відсутність у селах. Значний відсоток випускників ВНЗ культури і мистецтв працює

в інших сферах. Відсутній належний зв'язок навчальних закладів і тих установ, куди направлені випускники. За даними того ж міністерства за останні 5 років щорічно випускається від 10 до 11 тисяч молодих спеціалістів, а залишається працювати в галузі лише до 40%. Саме тому у сфері культури задіяно 35,8% осіб з вищою (загальною) і 51,3% із середньою спеціальною освітою, а в окремих областях цей показник значно нижчий.

Лише у Рівненській області не вистачає понад 300 фахівців у клубній та майже 80 - у бібліотечній мережі. І це при тому, що в області 30 років функціонував інститут культури, що мав би забезпечити необхідними кадрами хоча б Рівненщину. Ситуація в інших областях західного регіону тотожна. Дефіцит кадрів та його якісний рівень можна пояснити лише одним - низькою професійною кваліфікацією фахівців і, відповідно, низьким рівнем організації навчального процесу в закладах, які покликані таких фахівців готувати. Інститути культури, які традиційно були спрямовані на забезпечення необхідними кадрами своєї сфери, особливо в останні десятиліття існування Радянського Союзу, почали втрачати свій імідж серед населення і поступово переорієнтовуються на підготовку фахівців, яких традиційно готували консерваторії, театральні інститути, музично-педагогічні факультети педагогічних інститутів. До того ж, якщо у вищеназваних закладах упродовж десятиліть поступово формувалися кадри фахівців, ці заклади мали добрі експериментальні майданчики - професійну сцену, або розмаїту освітянську мережу, - в інститутах культури кадровий склад викладачів формувався довільно, принаймні на мистецьких кафедрах працювали викладачі, які або не знайшли собі застосування в консерваторіях чи на професійній сцені. Тож інститути культури постійно намагалися перехопити і в перших, і в других вищеназваних закладів місця майбутнього працевлаштування випускників. Сьогодні ці навчальні заклади (інститути культури) трансформувалися у т.зв. інститути мистецтв і навіть зросли кількісно.

Ці штучно створені (без урахування потреб регіону) заклади для підняття свого престижу й надалі намагаються дублювати «традиційні» інституції - консерваторії, театральні інститути, академії мистецтв, або ж музично-педагогічні факультети педагогічних інститутів (університетів).

Якщо музично-педагогічні факультети педінститутів, чи то теперішніх у переважній більшості університетів, за досить поважний період свого існування створили досить ґрунтовні навчальні плани і відпрацювали ефективні методики для подальшої діяльності у сфері середньої освіти, то в більшості т.зв. інститутів мистецтв на мистецьких факультетах навіть сам запис у майбутньому дипломі поєднує дві абсолютно, на нашу думку, протилежні спеціальності, а саме: «диригент хору (оркестру)», т.б. начебто орієнтує на сферу професійного мистецтва (оскільки у сфері дозвілля є більш конкретний термін - керівник), додаючи сюди й іншу кваліфікацію - «викладач спеціальних дисциплін», не уточнюючи, що саме мається на увазі. Адже у випускників оркестрових кафедр цими дисциплінами можуть бути «інструментовка», «робота з оркестром», «диригування», «спецінструмент» тощо. Сюди можна віднести також і певною мірою такі дисципліни, як «гармонія», «поліфонія», «аналіз музичних форм» тощо. Тоді склад абітурієнтів мав би мати відповідну освіту (музичну школу та музичне училище, як це здійснюється при вступі до консерваторії). Якісний же склад абітурієнтів у таких «інститутах», як зазначалося вище, зовсім інший та за невеликим винятком (1-2%) складається з випускників середніх шкіл навіть без початкової музичної освіти. Та й відповідних методик роботи стосовно викладацької діяльності в майбутньому теж не вивчають, оскільки самі викладачі не дуже орієнтуються стосовно майбутнього працевлаштування своїх випускників. Адже в музичній школі більшість із цих дисциплін просто не передбачена навчальним планом, в училищах культури прийом на згадані спеціальності дорівнює 8-18 осіб і не дає змоги збільшувати викладацький склад відповідних відділів за рахунок випускників «інститутів мистецтв». Керівництво цих училищ теж хоче мати якісні мистецькі програми і тому охоче приймає на роботу випускників спеціальних музичних закладів - музичних училищ, або консерваторій, які краще підготовлені фахово.

А до музичних училищ випускники т.зв. інститутів мистецтв не йдуть працювати самі,

оскільки ще під час навчання у ВНЗ відчували суттєву різницю у фаховій підготовці своїх друзів, випускників музучилищ.

І ще на одному моменті слід зупинити увагу - створені ці інститути при гуманітарних закладах, де обов'язковою є досить ґрунтовна загальна культурологічна підготовка, на це орієнтує студентів навчальний план і статус самого закладу.

Отже, студенти, навчаючись протягом 5 років, щоденно відвідують по шість годин занять гуманітарного циклу, після чого на індивідуальні заняття (яким у навчальному плані за фахом відведено 1-2 години на тиждень) не залишається ані сил, ані бажання та й викладацький склад гуманітарного циклу відзначається більшим професіоналізмом. А за часом впливу на студентське середовище він також займає значно більший відсоток. Отже, результат - відомий.

Проте студентство підсвідомо орієнтується на те (принаймні плекає таку думку), щоб стати музикантами і присвятити своє життя професійній сцені, не дуже обтяжуючи себе щоденними заняттями на спецінструменті. Однак відвідуючи заняття і не отримавши очікуваної інформації, студенти, особливо старших курсів, припиняють відвідування взагалі, не займаючись, на жаль, ні спецінструментом, ні гуманітарними дисциплінами. Частина з них (особливо випускники музичних училищ) починає активно "підпрацьовувати" в музичних школах, філармонії тощо, маючи можливість шліфувати свої професійні навички. І саме цей відсоток студентів досягає відносно добрих результатів, пам'ятаючи, що добра освіта без власної самоосвіти неможлива.

Практика, як відомо, є критерієм істини. Відтак саме вона повинна підтвердити вірність (або хибність) обраного шляху. Однак іти на практику в професійні колективи студенти не можуть (або не хочуть). До того ж їх немає у такій кількості в регіонах, та й керівники поодиноких філармонійних груп їх туди не приймають. Тому студенти направляються для проходження практики в нечисленні ПТУ, середні школи, де займаються організацією роботи художніх гуртків, проводять дозвіллєві заходи. Однак їх цьому не вчили, адже навчальний план спрямовувався на зовсім інше. І в результаті ефект від такої практики зовсім незначний і скоріше зворотний. Інакше кажучи, у сфері дозвілля, як починають згодом розуміти студенти, від фахівців вимагається не власна художня творчість, а власна організаційна діяльність (що теж є різновидом творчості), т.б. вміння виявити духовні потреби, їх організувати тощо, або ж запропонувати населенню максимально широкий вибір творчої самореалізації, а сьогодні - ще й вміти віднайти такі види діяльності, які б приносили належну фінансову користь установі.

Час, відведений на практику, завершується, і принаймні частина студентів художніх спеціалізацій починає усвідомлювати, що сфера дозвілля функціонує за своїми об'єктивними законами, є самодостатньою і щоб її опанувати, потрібні зовсім інші знання, уміння та навички. Цьому потрібно вчитися.

Звернімо увагу ще на один аспект організації навчального процесу т.зв інститутів мистецтв. Усі вони створювалися на підставі того кадрового потенціалу, який існував у місцевості, де засновувався заклад. Тож їхні навчальні плани склалися не за логікою підготовки майбутнього фахівця, т.б. виходячи з професіограми, потреб практики тощо, а від того, хто і що саме вміє викладати. У результаті - одержали іще одну проблему. Нині кожен такий інститут мистецтв має не те що подібні, а навіть полярно протилежні навчальні плани і програми.

Відсутність відносно уніфікованих навчальних планів є шкідливою ще й тому, що в разі необхідності через життєві обставини студенти фактично не мають змоги продовжити навчання в іншому «подібному» закладі. Оскільки він справді інший. І за змістом, і за якістю викладання, і за багатьма іншими показниками. Спільною є лише назва - інститут мистецтв (наголосимо ще раз, що йдеться не про відомий в Україні заклад, створений свого часу шляхом злиття театрального інституту та консерваторії у Харкові).

Наступним парадоксом створеної ситуації, що склалася, абсурдності справи є той факт, що мистецькими кадрами опікується, природно, Міністерство культури і мистецтв, т.б. воно мало б вивчати освітній рівень випускників, їх професійну кваліфікацію, потребу у таких кадрах у регіоні тощо. Але більшість т.зв. інститутів мистецтв створено саме при вищих навчальних

зкладах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, т.б. ні на кадровий склад викладачів, ні на якісний склад студентів, ні на їхню кількість тощо Міністерство культури і мистецтв, зрозуміло, не впливає. І, здається, не дуже й володіє інформацією про ці структури та їхню кількість, полишаючи останні наодинці зі своїми проблемами, чи не найголовнішою з яких є формування контингенту. Тож кількість місць під мистецькі спеціальності приймальні комісії ВНЗ виділяють з резерву тих, що залишилися в результаті недобору на свої окремі спеціальності. Згодом випускники таких «мистецьких» спеціальностей стають нічийми. Їх ніде не чекають. І на практиці вони не те що не створюють здорової конкуренції (як хотілося б), а просто або й надалі «розвалюють» галузь культури, оскільки навчальні плани цих інститутів, як уже наголошувалося, спрямовані зовсім не на сферу дозвілля, яка вважається їм «не перспективною», «не престижною». Не можуть ці випускники працювати і в сфері професійного мистецтва, оскільки за незначним винятком не мають необхідної попередньої спеціальної середньої освіти, на підставі якої можна було б готувати конкурентоздатних фахівців, спроможних працювати на рівні випускників консерваторій або театральних ВНЗ (де навчання організовано за штучним принципом). Врешті-решт це призводить до появи на ринку праці великої кількості молодих людей, які не знають, чим вони могли б зайнятися взагалі. А це впливає на падіння престижу професії клубного працівника. Зрозуміло, й на професійне самопочуття самого випускника. Небажання держави провести паспортизацію робочих місць (яку можна було б доручити організувати відповідним управлінням державних обласних адміністрацій) під контролем фінансових органів і лише тоді підвищувати (або не підвищувати) заробітну платню своїм фахівцям, що відразу вирішило б проблему престижу і професії, і галузі, який формується сьогодні виключно на матеріальних чинниках і, відповідно, структуризації в освітній галузі. Вітчизняна система освіти навіть за оцінками багатьох зарубіжних фахівців, відрізнялася глибиною і ґрунтовністю, патріотизмом тощо і значною мірою відповідає ментальності українського народу. Саме фахівці, виховані у вітчизняній школі, зуміли високо тримати пріоритет вітчизняної науки в багатьох її напрямках. Тож потрібно все те краще, напрацьоване роками, зберегти і примножити.

Потребують перегляду своїх функцій ще дві структури – обласні центри народної творчості та управління культури обласних державних адміністрацій, відділи яких часто дублюють одне одного.

Цим структурам вкрай потрібна наукова підтримка в особі відповідних кафедр вищих навчальних закладів, які б займалися теоретичною та методичною розробкою багатьох питань галузі. Повноцінне розгортання культурно-мистецького процесу не потребує жорстких регламентацій, а от без вчасної методичної допомоги фахівця не обійтися. Тому саме т. зв. інститути мистецтв при відповідному їх перепрофілюванні й контролі змогли б очолити потрібний напрям роботи на місцях і саме цим вони суттєво вплинути б на зміну соціально-культурної ситуації в регіонах, і саме цим вони стали б корисними культурно-дозвільницькій сфері, а врешті-решт – українському народові. Адже вилучення з навчальних планів ВНЗ спеціальності «Народна художня творчість», на підставі якої готувалися фахівці для сфери дозвілля, через кілька років призведе до того, що галузь фактично залишиться без навчальних закладів, які б забезпечували їй прихід необхідних спеціалістів.

На часі підготовка спеціалістів, які добре знають фінансову справу, є досить комунікабельними, мають ґрунтовні знання з різних ділянок культури, добре володіють мовою, комп'ютером. Це мають бути *менеджери культури*, а не менеджери організацій (!), яких готують усі ВНЗ. Проте саме ці якості у них не вироблені, адже під час навчання їх орієнтували лише на сцену в ролі професійних виконавців (не маючи для цього особливих підстав). Та й опитування студентів молодших курсів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету це підтверджує - менше 1% першокурсників виявили бажання після завершення навчання працювати у сфері дозвілля.

Є ще одна проблема у розглянутих вище закладах. Випускники загалом художніх ВНЗ є найстаршими за віком серед студентства (5-7 років навчання припадає на ДМШ, 4 - на навчання

у музичному, або училищі культури, 2 роки «забирає» служба у Збройних Силах, 5 років - ВНЗ). Отже, практична робота розпочинається у 26-27 років. А це вже несприятливий період для професійної адаптації. До того ж, переважна більшість випускників, одружившись на останніх курсах, очікує або вже має дітей, відсунувши (або, принаймні загостривши) собі проблему з працевлаштуванням іще на 2-4 роки через виховання власної малечі.

Повертаючись до подальшого розгляду проблем галузі, зауважимо, що система підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів, яка склалася тут, не є всеохоплюючою, безперервною і відвернута від особистості конкретного працівника культури. У галузі, як стверджують керівники Міністерства культури і мистецтв, роками не вивчався попит на культурні послуги, майже відсутній зв'язок з іншими відомствами з кадрових проблем. Поза увагою залишаються питання наукового, інформаційного й матеріально-технічного забезпечення, кадрового маркетингу та прогнозування потрібної кількості фахівців.

Таким чином, сучасний стан училищ і т.зв. інститутів культури, т.б. закладів, покликаних забезпечувати функціонування саме дозвільницької сфери, позначений глибокою кризою. Поряд із фінансовими, існує низка проблем, що стосуються, насамперед, змісту організації навчального процесу. І надалі найголовнішими залишаються:

- недосконалий правовий механізм взаємовідносин вищого навчального закладу із замовником, що призводить не лише до нераціонального використання коштів, але й не сприяє формуванню у студентів поглибленої мотивації до навчання,

- відсутність чіткої перспективи щодо подальшого існування цих закладів (приміром, лише кафедра оркестрового диригування «народні інструменти» колишнього Рівненського інституту культури за понад 20-річний термін свого існування підготувала близько 700 фахівців, а з оркестрами працюють не більше 20, причому у переважній більшості ці колективи створені при ДМШ, училищах, де оркестровий клас передбачено навчальним планом),

- недостатня обґрунтованість навчальних планів і програм, що викликає перевантаженість студентів і знижує якість їх підготовки;

- недостатній зв'язок інститутів мистецтв із практикою (хоча й своїми спеціальностями ці заклади орієнтуються на професійне мистецтво, практика, як уже наголошувалося, відбувається у все тих же клубах, на базі аматорських, шкільних театрів, хорів тощо),

- відсутність на відміну від світового досвіду методів й організаційних форм навчання, організації праці викладачів;

- слабкий фаховий рівень самих викладачів;

- відсутність спадкоємності між училищами культури та інститутами мистецтв тощо.

Враховуючи той факт, що у Рівному існує найстаріший в регіоні заклад художнього спрямування, було б доцільно перетворити його на базовий центр навчання та оптимізації дозвільної діяльності в регіоні. На його основі могла би бути створена соціологічна служба, яка б постійно займалася дослідженням соціокультурних процесів, здійснювала б вивчення (бачення) цієї проблеми не лише керівною ланкою (район, область), але й, розгорнувши опитування усіх соціально-демографічних груп населення, вивчала б потенційні можливості наявної матеріально-технічної бази щодо задоволення цих потреб на місцях, і на підставі цього давала б рекомендації щодо того, який фахівець має прийти в існуючу мережу закладів дозвілля, якою повинна бути ця мережа, скільки та в якому році повинно бути підготовлено таких фахівців (з чітким визначенням даних по училищах, інституту мистецтв) і лише тоді, після подання пропозицій до Міністерства культури і мистецтв, можна було б формувати план прийому студентів до інституту на підставі державного замовлення. Це певним чином вирішить питання працевлаштування майбутніх випускників. Адже сьогодні, враховуючи факт понад 20-річного існування в області інституту культури, забезпеченість спеціалістами з вищою освітою складає майже 38%. Тому, на нашу думку, необхідно:

- звернутися з клопотанням в інші облдержадміністрації західного регіону щодо спільного залучення коштів для організації такої служби;

- розробити чітку програму цілеспрямованих дій щодо забезпечення регіону кадрами відповідної кваліфікації, скоординувати свої дії з Українським центром культурних досліджень (Київ);

- практикувати постійне проведення «круглих столів», інших дискусійних заходів щодо вивчення стану справ у галузі, вироблення сучасної моделі працівника культури, структури штатів дозвільницьких закладів тощо;

- заснувати власний часопис культурологічного спрямування з діапазоном дії – західний регіон України, вирішити питання матеріального й організаційного напрямів;

- передбачити (за погодженням із Міністерством культури і мистецтв України) проведення атестації педагогічних працівників щодо майбутньої їх діяльності з орієнтацією на глибоку дослідницьку працю в галузі культури;

- поступово здійснити перехід від кафедральної системи навчання у ВНЗ як такої, що вичерпала себе, до мобільної групи викладачів, сформованої за науковими, творчими інтересами та актуальними проблемами;

- створити більш демократичні умови для вільного вибору студентами можливостей отримати підготовку за кількома спеціальностями тощо.

Для збереження галузі потрібно припинити штучне підтримування усіх напрямів народного аматорства, які зберігають тенденцію до згортання. Підтримувати фінансово й методично лише ті і там, де є об'єктивні підстави (традиції, кадри тощо). Решту коштів спрямувати на забезпечення установ культури комп'ютерами, створивши при клубах школи для ліквідації комп'ютерної безграмотності.

Безперечно, багато з перерахованих пропозицій не є надто новими, проте потрібно починати діяти вже зараз, оскільки нині до навчальних закладів приходять уже нова молодь з іншим світобаченням, новими запитами й потребами. З нею працювати, її навчати мають нові кадри, фахівці, що добре орієнтуються в сучасних суспільно-політичних і соціокультурних реаліях, постійно дбають про своє самовдосконалення і здатні бути прикладом для молоді.

Джерельні приписи

1. Аналіз діяльності установ культури і мистецтв Рівненської області за 2001р. - Рівне, 2002.
2. Аналіз діяльності установ культури і мистецтв Волинської області за 2001р. - Луцьк, 2002.
3. Довідки про стан культурної сфери в Україні // Архів центру народної творчості (Київ) за 1995 -1997 рр.; у статті також використані матеріали про становище молоді в Україні // Інтеграція молоді в сучасних економічних відносинах: щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. - К., 2001.
4. Шагрей А. З надією, але не без моралі // Українська культура. – 2000. – №4. – С.8-10; Бабенко Н. Яким бути клубу сьогодні // Українська культура. – 1999.– №6. – С. 7-8.

Резюме

У статті розглянуто особливості функціонування нових навчальних закладів, трансформованих у роки становлення молоді держави з інститутів культури – так званих інститутів мистецтв. Шляхи подальшого розвитку, місце в системі сучасної художньої освіти, вплив на культурно-мистецьку ситуацію в регіоні, проблеми абітурієнта та студента тощо, - ці та інші подібні питання є предметом уваги автора.

Summary

The article deals with the peculiarities of functioning of new educational establishments-institutes of arts, transformed from the institutes of culture during the years of a new state's building. The ways

of their further development, their place in the system of modern art education, influence on cultural-artistic situation in the region, problems of applicants and students are analysed by the author.

Розділ III. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 477

Т.Ю. Прокопович

УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ХХ СТОЛІТТЯ У ДЗЕРКАЛІ ПОЛІТИКИ / Виткалов В.Г. Українська культура. Сторінки історії ХХ століття. – Рівне: Ліста, 1999. – 435 с.

Серед комплексу актуальних питань вітчизняної науки та освіти чи не найважливіше – вивчення культуротворчого процесу української спільноти ХХ століття. Безперечно, сучасне українське суспільство прагне розібратись у минулому, щоб обміркувати проблеми сьогодення і стратегію майбутнього. Отож особливий інтерес викликає культурна ситуація, що склалася в Україні впродовж останнього століття.

Визначення цієї проблеми, як домінанти сучасних досліджень, обумовлена відразу декількома факторами. Насамперед, це найбільш наближений до нас за історичним часом період розвитку національної культури, свідками та безпосередньо учасниками якого довелося бути сучасним дослідникам. Тому наукове обґрунтування культурного життя українців ХХ століття передусім є рефлексією автора на суспільні процеси, в яких сформувався його світогляд. Вдумливий погляд дослідника на сторінки історії рідного народу відбиває його прагнення розібратися і у власній долі.

Можливо, наступні покоління науковців будуть інакше вивчати український культурно-історичний процес кінця другого тисячоліття. Сьогодні ж важливим і визначальним для нас є усвідомлення культурно-історичного розвитку українського суспільства на тлі політичних подій. Аналіз історичних фактів, опертих на державні документи радянської епохи, дозволить сформулювати знання про долю української культури в останньому столітті.

ХХ століття – один із найскладніших і драматичніших етапів становлення української державності, який потребує правдивого й глибинного наукового аналізу. Лише за останні десятиліття Україна пододала значний рубіж свого історичного шляху, до якого неодноразово наближувалася, але не досягала. Отримавши статус самостійної і незалежної держави, вона утвердила в світі право української нації на вільний і всебічний розвиток самобутньої, індивідуально-неповторної культури.

Нова культурно-історична реальність українського суспільства безперечно стала результатом довготривалого становлення і втілення у життя ідеї національного самовизначення. Однак цей процес був надзвичайно складний і неоднозначний. Поступове формування хвилі національного відродження, що реалізувалась у теперішній політичній незалежності, відбулося у напружену і жахливу для українців добу тоталітарного режиму радянської влади. Тому так

ЗМІСТ

<i>Передмова</i> .....□	3
 Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ	
<i>Кубицька Н.В.</i> Походження та художні особливості глиняної іграшки Волинського Полісся (на матеріалах с. Кульчин)	8
<i>Луній Т.Ф.</i> Художньо-образна та семантична структура геометричного орнаменту західнополіських рушників.....	18
<i>Михайлова Р.Д.</i> Регіональні ювелірні прикраси Волині X – початку XI ст. (за матеріалами речових скарбів)	27
<i>Бондарчук Я.В.</i> Синтезування середньовічних та ренесансних принципів художньої стилізації в декоративно-ужитковому мистецтві Острозького осередку другої половини XVI – першої половини XVII ст.	47
<i>Смирнова Т.Б.</i> Формування середньовічного мистецтва Польщі в контексті західних та східних впливів □	53
<i>Пономарьова Т.О.</i> До історії ілюстрування волинського циклу творів В.Г. Короленка (за матеріалами збірки фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею)	59
<i>Граб О.В.</i> Національно-культурне відродження та творчі мистецького життя Львова 60-х років XX століття	67
<i>Вакульчук М.В.</i> Мистецтво красномовства та його різновиди	73
<i>Пустовіт О.Ю.</i> Сучасний стан й основні тенденції розвитку мережі та типів православних храмів в Україні	78
 Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	
<i>Сметана О.П.</i> Особливості використання здобутків імпресіоністичної техніки у хоровій вітчизняній музиці кінця XIX – початку XX століття	85
<i>Михайлова О.Г.</i> “Мелодія”: слово і образ в естетиці Валентина Сильвестрова.....	93
<i>Прокопович Т.Ю.</i> Церковна архітектура української діаспори в структурі вітчизняної традиції .....□	102
<i>Брилін Е.Б.</i> Технологія музичної творчості в контексті проблем культури	107
<i>Виткалов В.Г., Мельник Я.М., Борейко Г.Д.</i> Установи культури і освітянська мережа: тенденції та проблеми функціонування (на прикладі Рівненщини)	111
 Розділ III. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ	
<i>Прокопович Т.Ю.</i> Українська культура XX століття у дзеркалі політики / Виткалов В.Г. Українська культура. Сторінки історії XX століття. – Рівне: Ліста, 1999. – 435 с.....	119
<i>Кир’ячук Б.М.</i> Герменевтика мистецького творення / ГАНС-ГЕОРГ ГАМАДЕР. Вірш і розмова ЕСЕ / Переклад, передмова та примітки Т.Гаврилів. -Львів: Незалежний культурологічний часопис “Ї”, 2002.– 188 с.....	122
<i>Морозова Т.П.</i> Мистецькі обрії ‘ 2000: Альманах: Науково-теоретичні праці та публіцистика /Академія мистецтв України / Головн. наук. ред. І.Д.Безгін. – К.: КНВМП “Символ - Т”, 2002. – 461 с.	124
<i>Відомості про авторів</i>	128